

кої академії наук. Сюди ввійшли також два листи І. К. Білодіда до керівництва фризської академії наук та до керівника кафедри фризської мови Гронінгенського університету. Листи охоплюють період від 21.11.1978 р. до 23.09.1982 р. Вони дають уявлення про те, як розвивалися започатковані Ю. О. Жлуктенком наукові контакти з науковцями Фрисландії та як відбувався процес підготовки монографічного дослідження «Фризский язык» (К., 1984), а також про працю над перекладами творів фризських письменників та поетів на українську мову.

У другій частині Архівних матеріалів уміщено листи Ю. О. Жлуктенка до Р. П. Зорівчак за період від 7 січня 1969 р. до літа 1981 р. з її коментаря-

ми. Це період, коли Роксолана Петрівна писала кандидатську й докторську дисертації з перекладознавства. З листів можна почерпнути багато цікавої інформації про життя України того періоду. Вони також становлять значний науковий інтерес, оскільки в них ідеться про проблеми дослідження в галузі перекладознавства та фразеології.

Матеріали, розміщені в книжці, з одного боку, добре осмислюють багатогранну наукову і перекладацьку спадщину Ю. О. Жлуктенка, а з другого, — демонструють можливості творчого використання багатьох положень ученого в майбутніх наукових пошуках. Видання гарно оформлене й забезпечене бездоганим науковим апаратом.

Н. БИХОВЕЦЬ

Дзєра О.

БІБЛІЙНА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ І ПЕРЕКЛАД: АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ.

Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. — 490 с.

Біблія, чи взята сама по собі, чи разом з похідними від неї текстами різних жанрів і мов, як жоден інший твір є природним об'єктом для вивчення в аспекті інтертекстуальності й перекладу. Водночас вибір такого об'єкта, сакрального для світових релігій і безпрецедентного за своєю значущістю для численних національно-культурних традицій, — цей вибір, з одного боку, покладає на дослідника особливо велику відповідальність і, з другого боку, ставить перед ним особливо високі вимоги, які стосуються орієнтування в безмежному морі спеціальної теологічної та філологічної літератури і володіння методами й процедурами аналізу в галузі біблійних студій, транслятології, текстології, лінгвістичної і загальної семіотики, історії літератури, мовно-культурної контактології тощо. З огляду на все це вихід у світ рецензованої монографії О. Дзєри є значущою подією з погляду інтересів як згаданих, так і низки інших гуманітарних дисциплін.

Авторка розглядає біблійну інтертекстуальність як динамічне явище, наявне вже в самому тексті Святого Письма і водночас таке, для якого Біблія є тим епіцентром, від якого у різні мови та культури розходяться хвилі тлумачень і перетлумачень у вигляді як перекладів, так і використань біблійних фразеологізмів, афоризмів, образів, мотивів і сюжетів. Відповідно тексти, з якими працює дослідниця, — це, крім книг самої Біблії (оригінальних та перекладних, з первинними варіантами і пізнішими канонами), також і літературні тексти українською й англійською мовами, у яких знайшли відображення біблійні теми й мотиви, а деякі з них перекладалися з однієї з цих мов на іншу. Крім цього, вона залучає до розгляду і ті поетичні твори Шевченка, які традиційно включаються до його власних текстів, хоча насправді є перекладами фрагментів Біблії.

Характерною й безумовно позитивною особливістю підходу О. Дзєри до

вирішення поставлених нею завдань є те, що вона поряд з аналізом фактичного матеріалу звертає особливу увагу на використований у відповідних площинах аналізу категорійний апарат. Так, у першому розділі монографії «Біблійна інтертекстуальність як об'єкт перекладознавства» (с. 117–135) дослідниця простежує виникнення й еволюцію таких термінопонять, як інтертекстуальність, інтертекст, мотив, архетип і *sacrum*. Крім того, у цьому ж розділі вона дає нарис історії перекладів Біблії, починаючи від найдавніших і таких, що відіграли ключову роль у поширенні відповідних релігійних учень у давні часи, а переходячи до пізніших періодів, зосереджує свою увагу на історії виникнення англійських та українських текстів Святого Письма. І хоча контрастивний аспект у назві цього розділу ще не згадується (про нього буде сказано в заголовку наступного розділу), фактично він уже присутній і тут, особливо виразно в підрозділах, де йдеться про те, що авторка окреслює як національні біблійні концептосфери. Конкретніше, вона розглядає тут типологію концептуальних девіацій у перекладах Біблії як чинник формування зазначених концептосфер, а також взаємодію цих концептосфер у зв'язку з відтворенням концепту НЕПРАВЕДНИЙ у Шевченкових текстах та їхніх перекладах.

Другий розділ «Біблеїзм та біблема: контрастивна та перекладознавча парадигми» (с. 136–230) присвячено висвітленню цього ключового для дослідження О. Дзери протиставлення. Почавши з біблеїзмів, вона розмежовує лінгвістичний і літературознавчий підходи до розуміння відповідних явищ, а потім висвітлює такі питання, як відмінності української та англомовної традицій лексикографічного трактування біблеїзмів, національно-мовна варіативність у відтворенні біблійної ономастики і, нарешті, доля біблеїзмів в англомовній та українській лінгвокультурах з особливою увагою до їхньої зіставно-типологічної характеристики за такими параметрами: характер репрезентації прецедентності, етимологія, когніція, зв'язок з першоджерелом, внутрішньосемантичні та парадигматичні

зв'язки. Що ж до біблеми, то це термінопоняття становить авторське нововведення і визначається О. Дзерию як «інтертекстуальна одиниця художнього мовлення — одиниця біблійного інтертексту, яка реалізується або ж семіотико-когнітивним чином, через вербалізовані архетипи, концепти й символи, або ж стилістично — як сюжетно-композиційний компонент художнього тексту і як компонент його мікростилістичних рівнів» (с. 205). Біблеми можуть бути різними за своєю роллю й масштабом текстуальної реалізації, а в мовно-зіставному плані вони можуть також і відрізнятися завдяки впливу соціо-культурних чинників, через що перед перекладачами й читачами можуть поставати проблеми, пов'язані з ідентифікацією біблем і їх передачею засобами іншої мови. У цьому ракурсі авторка простежує відмінності між відтворенням біблем у текстах апелятивного й експресивного типів.

У третьому розділі «Інтертексти П'ятикнижжя і переклад: кризь призму творів Івана Франка» (с. 231–373) об'єктом аналізу стає представлення образів Каїна і Мойсея у біблійних інтертекстах великого Каменяря. Тут особливо слід відзначити багатомірність підходу О. Дзери до першої з цих тем, пов'язаної з Каїном. Зосереджуючи свою увагу на Франковому перекладі містерії Дж. Г. Н. Байрона «Каїн» (також і на її оригіналі) і на його ж власній поемі «Смерть Каїна», О. Дзери розглядає ці тексти в дуже широкій семіотико-культурній та інтертекстуальній перспективі й на тлі різних за своїм характером і водночас співвідносних «мов культури», тобто вторинних знакових систем. Цей її розгляд показує місце старозавітної проблематики й тематики в науковій і художній творчості Франка, відображення архетипу братовбивства в біблійних перекладах, апокрифах і фольклорі, біблійну інтертекстуальність містерії Байрона та деяких інших його творів. О. Дзери висвітлює також історію українських перекладів цієї містерії, даючи їм при цьому порівняльну характеристику. Із погляду транслятології, як теоретичної, так і прикладної, значний інтерес становить здійснений нею аналіз перекладацьких стратегій

відтворення байронівського інтертексту з особливою увагою до цитатних і персоніфікаційних, а також синсемантичних та автосемантичних біблем, зокрема типологічне розрізнення останніх на формульні, образні й символічні. Важливим у плані інтертекстуальної характеристики двох зазначених текстів є розгляд посередників Франкового перекладу містерії Байрона, з одного боку, і відношень, що існують між його перекладом та власним текстом, присвяченим Каїнові, — з другого. Що ж до «Мойсея», то тут автор монографії виділяє такі дві проблеми: множинність перекладацьких інтерпретацій біблійного інтертексту «Прологу» до цієї поеми, а також зіставну характеристику вербалізації біблійного концепту ЛІНО-ЩІ в оригінальному тексті поеми і його англломовному перекладі, здійсненому В. Річ.

У останньому, четвертому розділі («Відтворення позаканонічних імпліцитних інтертекстів гріхопадіння і братовбивства в перекладі “Hamlet” / “Гамлет” Вільяма Шекспіра та “The Picture of Dorian Gray” / “Портрет Доріана Грея” Оскара Вайлда», с. 374–428), у якому йдеться вже не про експліцитні, а про імпліцитні інтертексти та їх перекладацьке відтворення, О. Дзера повертається до архетипу братовбивства і зосереджується на темі гріхопадіння у зв'язку з питанням позаканонічних імпліцитних біблійних інтертекстів і їх перекладу. Вона розглядає цю проблематику на матеріалі «Гамлета» Шекспіра в інтерпретації українських перекладачів, далі залучаючи до розгляду і роман О. Вайлда «Портрет Доріана Грея» та його переклад, здійснений Р. Доценком.

У короткій післямові (с. 429–432), якою завершується монографія, вартим особливої згадки видається зведений перелік типів біблем, які диференціюються за внутрішньотекстуальною, стилістичною та семіотично-когнітивною функціями, а також за ступенем їхньої експліцитності чи, навпаки, імпліцитності.

Істотним складником апарату монографії є наявний у ній покажчик імен. Було б доцільним у наступних перевиданнях монографії — а вона, безсумнівно, на це заслуговує — додати до

іменного ще й тематичний покажчик. Характеризуючи структуру монографії, слід окремо згадати і передмову до неї під назвою «De profundis», написану класиком української транслятології проф. Роксоланою Зорівчак (с. 13–16). Ця передмова містить і стислу характеристику монографії, включаючи історію її створення, і творчий портрет її авторки Оксани Дзери, і водночас є змістовним теоретичним вступом до порушених у монографії вступом.

Оцінюючи рецензоване дослідження з погляду використаної авторкою наукової літератури, слід визнати: тема монографії є такою, що більш-менш вичерпний список релевантних для неї бібліографічних позицій, мабуть, перевищив би за обсягом саму цю працю, тому авторці *volens nolens* довелося здійснювати тут певний відбір. Не заперечуючи слушності такого відбору, зі свого боку зауважимо бажаність покликання на праці О. Ф. Лосева, зокрема на його «Філософію імені» та «Діалектику міфу». О. Дзера згадує св. Діонісія Ареопагіта (трактат «Про божественні імена») за посередництвом відповідної розвідки С. С. Аверинцева, але серед інших творів із *Corpus Aregographicum* суттєвим для її теми є також трактат «Про небесну ієрархію», який містить те, що в сучасних термінах можна окреслити як «семіотична характеристика біблійного дискурсу». Із сучасних авторів на згадку заслуговують і представники Єльської школи наративної теології.

Деякі твердження чи покликання авторки, на нашу думку, потребують ширшого контексту. Так, на с. 50 дослідниця згадує про сирійсько-халдейський діалект гебрійської мови як про мову оригіналу Євангелія від св. Матвія, однак варто було б додати, що це лиш одна з кількох версій, які існують у науці щодо цього питання. На с. 42 згадано, як цікаву, думку З. Лановик про те, що «давньогебрійська і арамейська (давньосирійська) відзначалися метафоризмом, властивим аналітичним мовам, належним до семітської сім'ї», тим часом з точки зору структурної типології семітські мови належать до синтетичного, а не аналітичного типу. Говорячи про давні соціокультурні конотації ремесла коваля/ковальства, авторка по-

дає думку В. Войтовича (з посиланням на його «Українську міфологію»), що «для праслов'янського світу первісне **kovati* означало мистецтво загалом, зокрема магічне». Тут варто зауважити, що вчені — фахівці зі слов'янської компаративістики та етимології, реконструюючи це праслов'янське дієслово, подібних «мистецько-магічних» значень йому все ж не приписують.

Попри ці незначні зауваження загальна оцінка рецензованої праці О. Дзери є, безумовно, позитивною. Ця монографія становить оригінальне за темою, комплексне й водночас цілісне наукове дослідження, яке є істотним внеском у розроблення цілої низки проблем, важливих для сучасних гумані-

тарних, зокрема філологічних, наук. Крім цього, є підстави вважати, що зміст дослідження має наукове і культурне значення, яке виходить далеко за межі біблійної та загальної транслятології, а також теорії загальної і біблійної інтертекстуальності. Через це книжка О. Дзери становить інтерес не лише для фахівців у цих та інших галузях, а й для далеко ширшого читацького загалу. Вона допомагає глибше усвідомити роль змісту Біблії у формуванні культурних орієнтацій і цінностей сучасного суспільства, експлікуючи біблійні першооснови того цивілізаційного простору, частиною якого Україна завжди була раніше і прагне стати нині.

С. С. СРМОЛЕНКО